

Іванов Сергій Богданович,
аспірант кафедри філософії права
та юридичної логіки Національної академії
внутрішніх справ

ГЕРМЕНЕВТИЧНИЙ ПІДХІД ДО КОНСТИТУЦІЇ ПИЛИПА ОРЛИКА ЯК ПРАВОВОЇ ТА ЛІТЕРАТУРНОЇ ПАМ'ЯТКИ ЕПОХИ БАРОКО

Сучасний рівень розвитку юриспруденції об'єктивно обумовлює переосмислення нетрадиційних методологічних підходів і засобів наукового пізнання історичної спадщини. Одним із таких методів, що потребує своєї адаптації до нових реалій правового розвитку, є герменевтика. Основне методологічне значення герменевтичного дослідження історико-правових явищ полягає в розкритті механізму спадкоємності у правовій сфері та обґрунтування співвідношення універсально-цивілізаційного і специфічно-культурного у правосвідомості [1, с. 30].

Однією з важливих правових та літературних пам'яток початку XVIII ст., в якій відображені особливості національного державницького поступу, конституціоналізму, мовного мислення, писемно-літературної традиції, є Конституція Пилипа Орлика 1710 р. З точки зору юридичної лінгвістики та літературознавства цей документ досліджували такі науковці як Л. Белей, П. Гриценко, М. Трофимук, О. Трофимук, І. Фаріон, В. Шевчук. Водночас актуальним залишається продовження герменевтичного тлумачення тексту цього документа на предмет відображення у ньому філософсько-правового змісту цінностей світосприйняття українців, їх правової ментальності, правосвідомості, правової культури.

Конституція Пилипа Орлика, як і слід очікувати від політичного маніфесту епохи бароко, має всі ознаки літературного твору. Не зважаючи на назву, цей документ відображає не певний стан, а процес-тривання, розвиток змін у складному комплексі моральних цінностей і принципів світосприйняття українців. Конституція досконала у ренесансному розумінні: вона милозвучна, стилістично довершена, ритмічно гармонійна і з цього огляду не поступається кращим зразкам античного письменства. Буквально у кожному періоді тексту зустрічається універсальний художній засіб епохи бароко – антитеза, яка є засобом ствердження: «отож, Військо Запорізьке, коли б лиш не зазнавало отакої наруги, то кожен раз змушене було... захищати»; «(народ) не лише довколишнім племенам, а й самій Східній Імперії... загрожував настільки»; «лишити не тільки незалежними, а й у розквіті розширених і примножених свобод», і т.д. [2].

На думку Ю.С. Симона, герменевтичний аналіз Конституції Пилипа Орлика передбачає виявлення ціннісно-світоглядних передумов вітчизняного конституціоналізму, особливо тих які виразно не представлені в змісті тексту, а також реконструкції прихованого змісту

аксіологічних, соціокультурних, історичних засадничих передумов її виникнення і написання. Важлива методологічна проблема соціально-культурного пізнання полягає в тому, щоб, виходячи з розуміння тексту як «матеріалізованого вираження духовної культури», розпредметнити суб'єктивні смисли, що об'єктивовані в Конституції Пилипа Орлика, і за їх допомогою зрозуміти духовну субстанцію ранньомодерної доби [1, с. 30].

Як зазначає О.П. Трофимук, через усю преамбулу Конституції змістоутворювальним стрижнем проходить ідея Провидіння, яка козацькою старшиною уявлялася рушієм історичного процесу і водночас критерієм ладу, універсальної гармонії. Бог Орлика є, властиво, сквородинським пантеїстичним Богом-Законом, якому притаманні деякі риси лицарського ідеалу. За допомогою категорії Бога-Закону козацькою старшиною виражена візія історичного процесу і вмотивоване право України на духовну автономію й політичну суверенність. Уся історія України та «козацького народу» подана як зумовлений параметрами вищого замислу процес оптимізації нації, спрямований на досягнення нею універсального ладу, одним з можливих різновидів котрого є викладена в Конституції система держави.

Як літературний твір Конституція П. Орлика, без сумніву, є витвором талановитого майстра; він адекватно відображає складні питання, і робить це у формі, котра максимально сприяє сприйняттю пропонуваніх рішень. Парадокс ментальності епохи бароко полягає в тому, що Орлику довелося сакралізувати цілком секулярну ідею парламентарного ладу за допомогою есхатологічної концепції Провидіння, аби зробити її зрозумілою для посполитого реципієнта. Щоправда, козацька старшина мислила цілком традиційно (консервативно): викладені у документі міфологеми, а насамперед есхатологічна візія перебігу історичного процесу, свідчать про домінування у свідомості козацької старшини теократичних переконань. Секулярні тенденції мислення, типологічно споріднені з ренесансним гуманізмом та реформаційними течіями Західної Європи, очевидно, не антагонізували з окресленою моделлю світобачення, доповнюючи її [3, с. 21, 23].

Конституція Пилипа Орлика, на переконання І. Фаріон, попри відсутність у ній окремих приписів про мову, є промовистим свідченням метамовних процесів передмодерного часу, позаяк написана мовою титульного народу та латинською мовою як кодом міжнародного спілкування. Стилістика твору засвідчує яскраво виражену патріотичну спрямованість пам'ятки, лексичне і стильове багатство койне правлячих кіл Гетьманщини. Базові юридичні терміни «природне право» та «права і вольності» є виявом традиційно прогресивної правосвідомості нашого народу та яскраво вираженої ідентичності [4].

Таким чином, герменевтичний метод тлумачення Конституції Пилипа Орлика допомагає осмислити філософсько-правовий зміст відображених у ній ціннісно-світоглядних особливостей вітчизняного

конституціоналізму, доповнює юридичну лінгвістику пізнавальним матеріалом про еволюцію офіційно-ділового стилю української мови. Подальшої уваги заслуговує також продовження дослідження юридичної та лінгвістичної наповненості лексеми «конституція» у її співвідношенні з автентичними назвами Конституції Пилипа Орлика староукраїнською та латинською мовами.

Список використаних джерел

1. Симон Ю.С. Методологічний потенціал правової герменевтики щодо дослідження історико-правової реальності. *Збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Двадцять перші осінні юридичні читання», присвяченої 30-річчю Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова (м. Хмельницький, 6 жов. 2022 р.)*. Хмельницький університет управління і права імені Леоніда Юзькова, 2022. С. 30–31.

2. Трофимук М., Трофимук О. Конституційна традиція України ранньомодерної доби. URL: <https://zbruc.eu/node/111403>.

3. Трофимук О.П. Творчість Пилипа Орлика доєміграційного періоду (1672–1714): автореф. дис. канд. філол. наук: 10.01.01 – українська література. Київ: Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України, 1996. 25 с.

4. Фаріон І. «Конституція Пилипа Орлика 1710 року» крізь призму її базових когнітивних термінів. URL: <https://science.lpnu.ua/uk/terminologiya/vsi-vypusky/visnyk-no-709-2011/konstytuciya-pylypa-orlyka-1710-roku-kriz-pryzmu-yiyi>.

Крупій Анастасія Іванівна,

ад'юнкт відділу докторантури

та ад'юнктури Національної академії

внутрішніх справ

ЛЕКСИЧНІ ОДИНИЦІ НА ПОЗНАЧЕННЯ ДІЙ І ПРОЦЕСІВ В «ІНСТРУКЦІЇ З ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ»

Як зазначають науковці, «важливим елементом законотворчої діяльності взагалі та законодавчої техніки, зокрема, є мова, її лексичні та граматико-стилістичні ресурси, що реалізуються в законодавчих текстах... Саме у мовно-словесних знаках і конструкціях репрезентуються правові поняття й категорії, правові норми та приписи» [1, с. 19].

Сучасне українське законодавство використовує «той арсенал мовних засобів, який дає змогу висловити правову думку, що узгоджується з найважливішими потребами сьогодення залежно від призначення й напрямку певного нормативного документа» [3, с. 20]. Із огляду на те, що мовна система є тим важливим «інструментом», якою послуговується право, зокрема сфера законотворчості, важливості набуває